

ธุดงค์กับคุณค่าจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท Dhutanga and Ethical Value in Threravada Buddhism

พระใบฎีกาภคยา กตปุณโณ

Phrabaideeka Kritsada Katapuṇṇo

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author E-mail: aod1548@gmail.com

Received: November 10, 2021; **Revised:** December 28, 2021; **Accepted:** December 31, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องธุดงค์กับคุณค่าจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ธุดงค์เป็นวัตรปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส เป็นพื้นฐานที่จะรองรับการเจริญสมาธิและปัญญา เมื่อกล่าวถึงคุณค่าเชิงจริยะ มีอยู่ 2 ประการ คือ 1) คุณค่าเชิงปัจเจก เป็นภาพแห่งการพัฒนาตนเองให้มีคุณค่าตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาจิตใจและปัญญา และ 2) คุณค่าเชิงสังคม เป็นผลที่สังคมพึงได้รับจากผู้ปฏิบัติธุดงค์ตามพันธกิจของพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่สังคม

คำสำคัญ: ธุดงค์, คุณค่าจริยะ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

ABSTRACT

This article aims to study and analyze the concept of Dhutanga and ethical values in Threravada Buddhism. This is qualitative research done by studying academic documents. It was found that Dhutanga are practical to get rid of passions. It is fundamental to support meditation and wisdom. When it comes to ethical values, it's important to be honest. There are two things: 1) Individual

values are a self-development according to Buddhist principles by developing mind and wisdom and 2) Social value is the result that society should receive from Dhutanga in accordance with the mission of Buddhism aimed at benefiting and delighting society.

Keywords: Dhutanga, Ethical Value, Theravada Buddhism

บทนำ

การปฏิบัติตนในทางพระพุทธศาสนาได้แยกอย่างชัดเจนด้วยวิธีชีวิต โดยวิธีชีวิตแบบพระภิกษุเรียกว่า วิธีชีวิตแบบอนาคาริก คือไม่มีเรือน ขณะที่ชีวิตแบบฆราวาสเรียกว่า วิธีชีวิตแบบบวช โดยจะพบว่า การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติดุกรรมจรรยาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์อย่างยิ่งเหมือนสังข์ที่ขัดแล้ว มิใช่กระทำได้ง่าย สำหรับผู้จะประพฤติดุกรรมจรรยาจึงจำเป็นต้องปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายออกจากเรือนไปบวชเป็นอนาคาริก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1 ข้อ 24 หน้า 17, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การที่ข้อปฏิบัติตนนั้นต่างกันบ่งบอกให้เห็นตามลักษณะเป้าหมายที่ต่างกันด้วย โดยเป้าหมายหลักของการวิธือนาคาริกคือการสละสิ่งที่เป็นวัตถุและมุ่งเน้นการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจ จึงปรากฏให้เห็นผ่านข้อปฏิบัติทางศาสนาที่ถูกอธิบายผ่านการปฏิบัติตนของนักบวชและฆราวาสที่โยงให้เห็นถึงการปฏิบัติที่สุดโต่งต่างกันกล่าวคือ 1. กามสุขัลลิกานุโยค คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 2. อตถกิลมณานุโยค คือ การประกอบความเดือดร้อนแก่ตน เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 1081 หน้า 592, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากการปฏิบัติแบบนี้นำไปสู่การที่ลักษณะชีวิตมีความแตกต่างกันไป และโยงไปหาถึงการปฏิบัติที่สุดโต่งแตกต่างกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นวิธีที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธ และเสนอข้อปฏิบัติที่เป็นทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาขึ้นมาเพื่อเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง

แต่ปรากฏว่าในสมัยพุทธกาล ข้อปฏิบัติที่ถูกเสนอผ่านแนวคิดของพระเวททัตติว่า “พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัดอาการน่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียรโดยประการต่างๆ วัตถุ 5

ประการเหล่านี้ก็เป็นไปเพื่อความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัดอาการนำ เลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียรโดยประการต่างๆ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทาน วโรกาส ดังนี้

1. ภิกษุทั้งหลายควรอยู่ป่าตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดเข้าบ้าน ภิกษुरुูปนั้นมีโทษ
2. ภิกษุทั้งหลายควรเที่ยววิณชบาตตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดยินดีกิจนิมนต์ภิกษुरुูปนั้นมีโทษ
3. ภิกษุทั้งหลายควรถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดยินดีผ้าคหบดีภิกษुरुูปนั้นมีโทษ
4. ภิกษุทั้งหลายควรอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดอาศัยที่มุงที่บังภิกษुरुูปนั้นมีโทษ
5. ภิกษุทั้งหลายไม่ควรฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดฉันปลาและเนื้อ ภิกษुरुูปนั้นมีโทษ”

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า “อย่าเลยเทวทัต ภิกษुरुูปใดปรารณาก็จะอยู่ป่าเกิดภิกษुरुูปใดปรารณาก็จะอยู่ในละแวกบ้านเกิด ภิกษुरुูปใดปรารณาก็จะเที่ยววิณชบาตเกิด ภิกษुरुูปใดปรารณาก็จะยินดีกิจนิมนต์เกิด ภิกษुरुูปใดปรารณาก็จะถือผ้าบังสุกุลเกิด ภิกษुरुูปใดปรารณาก็จะยินดีผ้าคหบดีเกิด เทวทัต เราอนุญาตถือเสนาสนะตามโคนไม้ 8 เดือนเท่านั้น เราอนุญาตปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์ด้วยอาการ 3 อย่าง คือ 1. ไม่ได้เห็น 2. ไม่ได้ยิน 3. ไม่ได้นึกสงสัย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 ข้อ 343 หน้า 199-200, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ข้อปฏิบัติที่พระเทวทัตเสนอถูกเรียกว่า การถือธุดงค์วัตร แต่ข้อปฏิบัติดังกล่าวถูกมองว่าเป็นเรื่องเหมาะสมสำหรับพระภิกษุบางรูปที่ยินดีจะถือปฏิบัติตามนั้น จึงเป็นที่มาของการตั้งคำถามว่า การปฏิบัติธุดงค์นั้นเหมาะสมกับวิถีความเป็นนักบวชมากน้อยแค่ไหน เพราะหากพิจารณาเชิงคุณค่าของความเป็นนักบวชที่หลีกเลี่ยงออกจากบ้านสู่ป่าแล้วก็น่าจะเหมาะสมอย่างยิ่ง หรือจะเป็นด้วยคุณค่าดังกล่าวนั้นไม่ควรจะพิจารณาแต่สังคมพระภิกษุเท่านั้น แต่ควรพิจารณาร่วมกับการในสังคมฆราวาสด้วยซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาที่จะสร้างความยุ่งยากลำบากให้กับเหล่าอุบาสกอุบาสิกาที่จะช่วยบำรุงเลี้ยงท่านเหล่านั้น หรือลำบากต่อการที่ท่านจะถือสันโดษจนไม่สังเคราะห์ฆราวาสก็เป็นได้

แนวคิดเรื่องจุดคั่นในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จุดคั่นในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น หมายถึง องค์เครื่องชำระกิเลสถือเป็น พรต หมายถึงการสมาทานถือปฏิบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ซึ่งการพิจารณาเรื่องจุดคั่นนี้ปรากฏในสมัยพุทธกาลเนื่องด้วยวิธีการปฏิบัติตนของนิกายในสมัยนั้นที่มีลักษณะที่แตกต่างจากการอยู่ครองเรือนทั่วไป โดยในที่นี้จะได้พิจารณาลักษณะของจุดคั่นดังนี้

1. **จุดคั่นในฐานะเป็นเครื่องการบำเพ็ญตบะ** การบำเพ็ญตบะนั้นถูกกล่าวถึงผ่านหลักการทางศาสนาที่หมายถึงการอดทนต่อบรรดาธรรมทั้งหลายที่เป็นคู่ เช่น สุขกับทุกข์ ร้อนกับเย็น โดยเป็นการปฏิบัติให้อยู่เหนือธรรมที่เป็นคู่เหล่านั้น เพราะคู่เหล่านั้นเป็นมลทินที่ทำให้เสื่อม การบำเพ็ญตบะจึงเป็นการเผาผลาญธรรมเหล่านั้นและอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ (สวามี สัตยานันทปุรี, ม.ป.ป.) ซึ่งข้อปฏิบัติดังกล่าวนี้จะพบในการถือจุดคั่นของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา โดยในคัมภีร์วิสุทธิมรรคมีการกล่าวถึงว่า เมื่อโยคีบุคคลการปฏิบัติตนดังกล่าวนั้นสะท้อนให้เห็นการถือศีลพรตอันเป็นการปฏิบัติตนแบบที่เรียกว่า โยคะ กล่าวคือเป็นรูปแบบการบำเพ็ญตบะที่เน้นที่การต้องการเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องจิตวิญญาณที่เป็นเหมือนเครื่องจักรที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งจะพบได้จากลมหายใจที่พุดออกมานั้นไม่มีรูปร่างแต่ทำให้เกิดความหมาย โดยลมหายใจเป็นการผสมกันระหว่างร่างกายและจิตใจ โดยความสัมพันธ์นี้เป็นไปตามแนวคิดเรื่องอาตมัน ที่เป็นตัวแทนของความคิดที่อยู่ภายใน ไม่ใช่วัตถุแต่เป็นส่วนหนึ่งของตัวตน ตัวตนภายในของเราจะผสมผสานเข้ากับลมหายใจและเคลื่อนไหวไปตามองค์ประกอบอื่นๆ ทำให้เกิดมีชีวิตขึ้นมาได้ (Max Weber, 2007)

การบำเพ็ญตบะจึงเป็นการเน้นที่ลมหายใจ และมีการกำหนดอารมณ์ที่สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวทางกายกับจิตผสมกันจึงเป็นที่มาของรูปแบบการสมาทานจุดคั่น โดยจะพบว่าจุดคั่นนั้นเป็นลักษณะการที่เกี่ยวข้องกับการฝึกให้กายกับใจสมดุลกันผ่านความเป็นผู้มักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลากิเลส ความสัจ ความไม่สังสมกิเลส การปรารภความเพียรและความเป็นผู้เลี้ยงง่าย เป็นต้น

การปฏิบัติตามนี้ถือเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ด้วยดีกับทั้งพรตทั้งหลายก็จะสมบูรณ์ด้วย เป็นที่มาของการที่โยคีบุคคลผู้มีมารยาททั้งปวงบริสุทธิ์แล้วด้วยคุณคือศีลและพรต (ข้อปฏิบัติ) อันหาโทษมิได้เช่นนี้ ดำรงตนอยู่ในอริยวงศ์อันเป็นของเก่าแก่ 3 ประการ คือ ความสันโดษในจีวร

ความสันโดษในบิณฑบาต ความสันโดษในเสนาสนะตามมีตามได้ โดยข้อปฏิบัตินี้เหมาะสำหรับ
 กุลบุตรทั้งหลายผู้สละโลกามิสแล้ว ผู้ไม่เสียดายอาลัยในร่างกายและชีวิต ผู้ปรารถนาจะทำข้อ
 ปฏิบัติอันสมควรแก่นิพพานให้ถึงพร้อม รวม 13 ประการคือ

1) ปิงสุกัถังครุตงค์ การทรงผ้าบังสุกุล คือผ้าที่เปลี่ยนฝุ่น ถูกทิ้งไว้ตามถนน ป่าช้า
 และกองขยะอันเป็นผ้าที่คนขยะแขยง

2) เตจิริกัถังครุตงค์ การทรงผ้า 3 ผืนคือ ผ้าไตรจีวร ประกอบด้วย ผ้าสังฆาฏิ ผ้า
 อุตตราสงค์ และผ้าอันตรวาสก

3) ปิณฑปาติกัถังครุตงค์ การเที่ยวไปบิณฑบาตเป็นปกติ โดยถือเอาการเที่ยว
 บิณฑบาตถือเป็นธรรมเนียมของพระภิกษุ

4) สप्तานจาริกัถังครุตงค์ เป็นถือเอาการเที่ยวไปไม่ขาดตอน ไม่ขาดตอน ไป
 ตามลำดับเรือน

5) เอกาสนิกัถังครุตงค์ เป็นการถือเอาการนั่งฉันอาหารในอาสนะเดียวคือ ฉัน
 อาหารแล้วจะไม่ลุกขึ้น ถ้าลุกแล้วจะไม่ฉันอีก

6) ปัตตปิณฑิกัถังครุตงค์ เป็นการถือบิณฑบาตแต่บาตรเดียว ไม่รับภาชนะเกินกว่า
 บาตรเดียว

7) ขลุปัจฉภาตติกัถังครุตงค์ เป็นการถือการไม่ฉันอาหารหลังจากที่อิ่มแล้ว คือไม่
 หากหยุดฉันแล้วจะไม่รับอาหารใดๆ อีก

8) อารัญญิกัถังครุตงค์ เป็นการถือเอาการอยู่ป่าเป็นปกติ ไม่อยู่ในหมู่บ้าน

9) รุกขมูลิกัถังครุตงค์ เป็นการถือเอาการอยู่โคนไม้เป็นปกติ

10) อัฟโภกาสิกัถังครุตงค์ เป็นการถือเอาการอยู่ในที่กลางแจ้ง ไม่อยู่ในที่มุงบัง

11) โสสานิกัถังครุตงค์ เป็นการถือเอาการอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ

12) ยถาสันถิกัถังครุตงค์ เป็นการถือเอาเสนาสนะตามที่ถึงแก่ตน จะไม่เปลี่ยนหรือ
 จัดแจงเสนาสนะตามใจชอบ

13) เนสัชชิกัถังครุตงค์ เป็นการถือเอาอิริยาบถนั่งอย่างเดียว จะห้ามการนอนเสีย
 (พระพุทโธโสเถระ, 2560)

การที่รุดงค์เป็นการฝึกที่ดูจะเน้นไปที่วิถีชีวิตของความเป็นพระที่พยายามใช้วิธีดังกล่าวในการฝึกตนแบบหนึ่งด้วยการไม่โลภและไม่หลง ซึ่งการจำกัดนี้เป็นการกำจัดการสุขลึกลึกลึกอันเป็นการเสพวัตถุด้วยอโลภะและจำกัดอัตตภิสมถาญโยคด้วยการคัดเกลอย่างเคร่งเครียดในรุดงค์ด้วยอโมหะ (พระพุทฺธโสเถระ, 2560) โดยจะพบว่า การปฏิบัติใน 13 ข้อนั้นไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของฆราวาส ในแง่ของการปฏิบัติจะพบว่ามีมุ้งที่ที่จะทำให้ตนเองหลุดพ้นจากวิถีชีวิตแบบเดิมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องวัตถุเป็นส่วนมาก แต่เมื่อบำเพ็ญตบะแบบโยคะด้วยวิธีรุดงค์นั้นจะทิ้งสิ่งเหล่านี้ไม่ให้ความอยากอันเป็นวิสัยของโลกมาครอบงำ อันทำให้เกิดผลตามมา คือทำให้ร่างกายไม่ครอบงำจิตใจ ด้วยการทำให้ตนเองหลุดพ้นจากการกระทำต่างๆ ทางกาย (Max Weber, 2007) เราจึงพบว่า การปฏิบัติรุดงค์จะแตกต่างจากการฝึกปฏิบัติกัมมฐานที่มีรูปแบบเรื่องการใช้อิริยาบถและการกำหนดลมหายใจเป็นหลักการปฏิบัติ แต่เป็นการใช้วิถีชีวิตเป็นเครื่องทำให้ร่างกายไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสก็ถือเป็นการฝึกตนเองตามแบบนักบวช

2. รุดงค์ในฐานะเป็นเครื่องมือทรมานตน การทรมานตนของนักบวชมาจากหลักการของมหาวิระของศาสนาเซนที่ถือว่ามนุษย์เราไม่ควรรับกิจกรรมใดๆ นอกจากควรรับทั้งความสุขสำราญและความเจ็บปวดเหมือนกับคนที่ตายแล้ว โดยมีลักษณะความคิดว่าการเกรงกลัวการเกิดใหม่จำเป็นต้องฆ่าตัวตายอย่างช้าๆ ด้วยการอดอาหาร เพื่อไม่ให้ดวงวิญญาณผ่านจากร่างหนึ่งไปสู่อีกร่างหนึ่งได้ เป็นวิถีทางที่นำไปสู่การที่นักบวชเซนเลือกจะสละความสุขทุกอย่างทางโลกแล้วมองการเกิดใหม่ที่ไม่รู้จำว่าเต็มไปด้วยความทุกข์และความไร้ประโยชน์ การจะสละชีวิตตนเองด้วยการทรมานตนเพื่อนำเอาความตายมาสู่ตนเองด้วยอารมณ์ที่อยู่เหนือทั้งความปรารถนาและความเกลียดชัง (จรัญ มะลูลีม, 2559) โดยรูปแบบดังกล่าวถือว่าเป็นวิธีปฏิบัติแบบโบราณที่ถูกอธิบายควบคู่กับการฝึกตน ดังคำอธิบายในคำว่า อูรูเวลาวา ดังได้สดับมา ในอดีตกาล ครั้งพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติ กุลบุตรประมาณ 10,000 บวชเป็นดาบสอยู่ในประเทศนั้นวันหนึ่งประชุมกันตั้งกติกากันไว้ว่า ขึ้นชื่อว่ากายกรรมและวจีกรรมปรากฏแก่ชนทั้งหลายเหล่าอื่น ส่วนมโนกรรมไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ผู้ใดตรีกามวิตก พยาบาทวิตกหรือวิหิงสชาติก คนอื่นที่จะเตือนผู้นั้นไม่มี ผู้นั้นจงเตือนตนด้วยตนเอง จงเอาภาชนะใส่ทรายให้เต็มมาเกลี่ยไว้ในที่นี้ อันนี้เป็นการลงโทษผู้นั้น ตั้งแต่นั้นมา ผู้ใดตรีกามวิตกเช่นนั้น ผู้นั้นก็ต้องเอาภาชนะใส่ทรายมาเกลี่ยลงในที่นั้น กองทรายใหญ่เกิดขึ้นโดยลำดับในที่นั้นด้วยประการฉะนี้ ต่อแต่นั้นคนที่เกิดมา

ในภายหลัง จึงล้อมกองทรายใหญ่นั้นไว้ทำเป็นเจดีย์สถาน ท่านหมายเอากองทรายใหญ่นั้น (อุรุเวลา)

การปฏิบัติตนดังกล่าวนี้จะพบเช่นเดียวกับข้อปฏิบัติที่ถูกกล่าวถึงในธุดงค์ กล่าวคือการถือธุดงค์ถูกเป็นข้อปฏิบัติที่ยากลำบากและเป็นการอยู่อย่างขัดเกลากิเลส เพราะราคะจะสงบลงเพราะอาศัยการปฏิบัติลำบาก (พระพุทธโฆสเถระ, 2560) โดยจะพบในการถือธุดงค์นั้นถือเป็นข้อปฏิบัติแบบอุกฤษฏ์ แบบกลาง และแบบต่ำ และมีระบอบของการขาดที่เรียกว่าความแตกของธุดงค์ กล่าวคือ

1) การถือปิงสุกุลิ๊งครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์เป็นการถือเอาผ้าที่ตกอยู่ในป่าช้าเท่านั้น แบบกลางรับผ้าที่หายกวายไว้ตามป่าช้าเป็นต้น และแบบต่ำ รับเอาผ้าที่หายกวายไว้ใกล้เท้า แต่มีการแตกเมื่อภิกษุยินดีในผ้าที่เขาถวาย และมีอาณิสย์คือทำให้ดำรงตนอยู่ได้ ไม่เป็นทุกข์ในการรักษา ไม่มีพฤติกรรมเป็นที่เกะอาศัยของผู้อื่น ไม่หวาดกลัวด้วยโจรภัย ไม่เป็นการบริโภคด้วยตัณหา แต่จะยินดีผ้าอื่นๆ นอกจากนั้นไม่ได้

2) การถือเตจิวริ๊งครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ ต้องย้อมผ้าที่ละผืนด้วยตัวเอง พอย้อมเสร็จจึงนุ่งผ้าผืนนั้น ถืออย่างกลาง จะนุ่งหรือห่มผ้าที่มีอยู่แล้วในโรงย้อมก็ได้ ถือแบบขั้นต่ำ จะขอยืมผ้าของภิกษุอื่นมานุ่งห่มแล้วทำการย้อมผ้าเองก็ได้ แต่จะยินดีจีวรผืนที่ 4 ไม่ได้

3) การถือปณฑปาติ๊งครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ จะรับภิกษุที่เขานำมาถวายข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้างก็ได้ แต่เมื่อหายกอยู่ประตูบ้านที่ตนไปถึง ขอรับบาตรจะให้บาตรก็ได้ แม้จะรับภิกษุที่พวกหายกกลับไปนำมาถวายก็ได้ แต่ในวันนั้น ครั้นนั่งเสียแล้วจะไม่รับภิกษุอีก ถือแบบกลาง แม้จะนั่งเสียแล้วก็รับภิกษาได้ แต่จะรับนิมนต์รับภิกษาในวันพรุ่งนี้ไม่ได้ ส่วนถือแบบขั้นต่ำ จะรับนิมนต์รับภิกษาแม้เพื่อวันพรุ่งนี้ก็ได้ แม้เพื่อวันต่อไปอีกก็ได้ แต่จะยินดีในภัตของสงฆ์ไม่ได้

4) การถือสพทานจาริ๊งครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ ไม่รับภิกษุที่เขานำมาข้างหน้าหรือนำตามมาข้างหลัง ไม่รับภิกษาที่เขากลับไปเอาถวาย ที่ถือแบบกลาง สามารถรับภิกษาที่เขานำมาข้างหน้า หรือนำตามมาข้างหลัง หรือรับภิกษาที่เขากลับไปเอาถวาย แต่ไม่นั่งรอรับภิกษา ส่วนถือแบบขั้นต่ำ สามารถนั่งคอยรับภิกษาในวันนั้นได้ แต่จะเที่ยวบิณฑบาตไปด้วยความละโมภไม่ได้

5) การถือเอากาสนิกังครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ ภิกษุนั่งในที่นั่งอันเดียวฉัน โภชนะจะน้อยหรือมากก็ตาม เมื่อหย่อนมือลงไปในโภชนะแล้วจะไม่ยอมรับเอาโภชนะอื่นจากโภชนานั้น แม้คนทั้งหลายจะเห็นว่า พระเถระไม่ได้ฉันอะไรๆ แล้วพากันเอาเภสัช เช่นเนยใสมาถวาย ควรจะรับแต่เพียงเภสัช จะรับอาหารไม่ได้ ที่ถือแบบกลาง คือเมื่อภัตตาหารในบาตรยังไม่หมด ก็ยังสามารถรับภัตตาหารได้อยู่ ส่วนถือแบบขั้นต่ำ เมื่อยังไม่ลุกขึ้นจากที่นั่ง ก็ยังฉันภัตตาหารได้อยู่ ตราบที่ยังไม่ล้างบาตร แต่จะยินดีในการนั่งฉันหลายแห่งไม่ได้

6) การถือปัตตปิตทิกังครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ ภิกษุผู้ถือข้อนี้จะไม่ทิ้งอาหารให้เหลือไว้ในบาตร ยกเว้นลำอ้อย แม้ก้อนข้าวสุก ปลา เนื้อและขนมจะใช้มือบีบฉันก็ไม่ได้ ถือแบบกลาง สามารถใช้มือข้างหนึ่งบีบได้ ส่วนถือแบบขั้นต่ำ ของเคี้ยวหรือของฉันสิ่งใดก็สามารถเพิ่มเติมให้ได้ จะบีบของเคี้ยวของฉันนั้นด้วยมือหรือขบด้วยฟันก็ได้ แต่จะยินดีในภาชนะที่ 2 นอกจากบาตรไม่ได้

7) การถือขลุ่ปัจฉาภัตติกังครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ ภิกษุห้ามโภชนะแล้ว ไม่ฉันอีกครั้งที่สอง ถือแบบกลาง คือตนห้ามแล้วในโภชนะใด ยังฉันโภชนะนั้นได้อยู่ ส่วนถือแบบขั้นต่ำ ฉันบิณฑบาตได้ตลอดเวลาที่ตนยังไม่ลุกจากที่นั่ง แต่จะยินดีให้ทำโภชนะให้เป็นกับปิยะแล้วฉันอีกไม่ได้

8) การถืออารัญญิกังครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ คืออยู่ป่าจนถึงอรุณขึ้นในป่าตลอดกาล ถือแบบกลาง อยู่ในเสนาสนะภายในบ้านได้ ตลอดกาล 4 เดือนในฤดูฝน ส่วนถือแบบขั้นต่ำ สามารถอยู่เสนาสนะภายในบ้านได้ตลอดกาล 4 เดือนในฤดูหนาวด้วย รวมเป็น 8 เดือน แต่ถ้ามาฟังธรรมแล้วเลยกลับไปทำอรุณให้ขึ้นในเสนาสนะในบ้านไม่ได้

9) การถือรุขมุลิกังครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ จะยึดถือเอาต้นไม้ตามชอบใจแล้วใช้คนอื่นให้ปิดกวาดไม่ได้ ฟังใช้เท้าเหยียบไม้ที่ร่วงหล่นด้วยตนเองแล้วอยู่ ถือแบบกลาง สามารถใช้บรรดาผู้ที่บังเอิญมาถึงตรงนั้นให้ช่วยปิดกวาดได้ ส่วนถือแบบขั้นต่ำ สามารถเรียกคนรักขาวัดหรือสามเณรมาให้ช่วยชำระปิดกวาดให้สะอาดได้ แต่หากรู้แล้วทำอรุณให้ขึ้นในที่อยู่อันมีหลังคาไม่ได้

10) การถืออัปภากาสิกังครุดงค์ คือถือแบบอุกฤษฏ์ เข้าไปพะพิงอิงต้นไม้หรือภูเขาหรือเรือนอยู่ไม่ได้ ย่อมทำกระท่อมผ้าอยู่ ณ ที่กลางแจ้งเท่านั้น ถือแบบกลาง จะเข้าไปพะพิงอิง

ต้นไม้ภูเขาและบ้าน แต่ไม่เข้าไปอยู่ข้างในได้อยู่ ส่วนถือนแบบขั้นต่ำ สามารถเข้าไปอาศัยในเงื้อมเขาซึ่งมีขอบเขตมิได้มุงบังก็ดี ประรำที่มุงบังด้วยกิ่งไม้ก็ดี ผ้ากลดหยาบๆ ก็ดี กระต้อบอยู่ที่นั่นที่พวกคนเผ่านาทิ้งไว้ แต่จะยินดีในการเรือนมีหลังคาหรือเข้าไปสู่โคนไม้เพื่อยุอาศัยไม่ได้

11) การถือโสสานิกังครุดงค์ คือถือนแบบอุกฤษฏ์ ต้องอยู่ในสุสานซึ่งมีการเผาศพเป็นประจำ ถือนแบบกลาง สถานที่เป็นที่เคยเป็นสุสานแต่ไม่ได้เผาแล้ว ส่วนถือนแบบขั้นต่ำ อยู่ในสุสานที่เข้าลักษณะสุสานแล้วเป็นอันใช้ได้ แต่จะยินดีในสถานที่ไม่ใช่สุสานไม่ได้

12) การถือยถาสันถติกังครุดงค์ คือถือนแบบอุกฤษฏ์ สามารถอยู่ในสถานที่ไหนก็ได้ โดยไม่สอบถามใดๆ ถือนแบบกลาง จะสอบถามได้อยู่ แต่จะไม่ตรวจสอบ ส่วนถือนแบบขั้นต่ำ ครึ่งไปตรวจสถานที่แล้ว ถ้าไม่ชอบจะเปลี่ยนก็ได้ แต่จะละโมภในเสนาสนะไม่ได้

13) การถือเนสัชชิกังครุดงค์ คือถือนแบบอุกฤษฏ์ นั่งโดยไม่ใช้หมอนอิงข้าง แคร่นั่งทำด้วยผ้าใช้ไม่ได้ ถือนแบบกลาง สามารถใช้ได้ ส่วนถือนแบบขั้นต่ำ สามารถใช้พนกอิงข้าง แคร่นั่งทำด้วยผ้า หมอนพิง เก้าอี้ ใช้ได้ทั้งนั้น แต่จะยินดีในการนอนไม่ได้ (พระพุทธโฆสเถระ, 2560)

การพิจารณานี้จะพบว่าข้อปฏิบัติแบบรุดงค์ไม่ใช่การทรมานตนเอง เป็นเช่นเดียวกับการที่โยคะมองการฝึกตนว่า ร่างกายนั้นยังไม่คุ้นชินกับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจึงทำให้การปฏิบัตินี้เป็นความพยายามที่จะให้ร่างกายได้ต่อสู้ด้วยความอดทนต่อความอยาก ความปวดเมื่อย โดยการฝึกนี้จะต้องไม่หยุดชะงักเสียกลางคันเพื่อให้ความพยายามต่อสู้ของร่างกายอ่อนลง นั่นจะทำให้การฝึกตนสามารถทำได้ (สวามี สัตยานันทปุรี, ม.ป.ป.) เมื่อพิจารณานี้จะพบว่า รุดงค์ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบวชที่จะถือปฏิบัติในยุคนั้น โดยเป็นไปตามความเหมาะสมสำหรับบางรูป ไม่เหมาะสมสำหรับบางรูป โดยจะพบว่าลักษณะข้อปฏิบัติที่เป็นพรตนั้นไม่ใช่เป็นข้อห้ามหรืออนุญาติ แต่เป็นเรื่องความสมัครใจจึงกลายเป็นวัตรปฏิบัติเชิงปัจเจกบุคคล ไม่ใช่เป็นไปตามรูปแบบสังคมพระภิกษุสงฆ์จะถือปฏิบัติกันทุกรูป ดังกรณีของพระภิกษุรูปหนึ่ง บวชเข้ามาแล้ว เข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ผู้สอนพระอภิธรรมก็กล่าวว่า ในพระพุทธศาสนาต้องทำอย่างนี้ พอเข้าไปหาอาจารย์ฝ่ายพระวินัยก็สอนว่า ให้ทำอย่างนี้ควร ทำสิ่งนี้ไม่ควร สิ่งนี้เหมาะสม สิ่งนี้ไม่เหมาะสม พอฟังได้เท่านั้นก็เครียดอยากจะสึก คิดว่า เราอยากจะพ้นจากทุกข์จึงบวช แต่พอ บวชแล้ว ไม่มีแม้แต่วิถีจะทำอย่างอื่น อย่างนี้อยู่เป็นฆราวาสดีกว่า พอคิดแบบนั้นก็ประสงค จะสึก จนพระพุทธองค์ทรงทราบจึงให้เธอรักษาเพียงสิ่งเดียว คือจิตของตน เป็นที่มาของคาถา

ว่า ผู้มีปัญญา พึงรักษาจิต ที่เห็นได้แสนยาก ละเอียดยิ่งนัก มักตกไปในอารมณ์ตามความใคร่ เพราะจิตที่คุ้มครองไว้ได้ เป็นเหตุนำสุขมาให้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 36 หน้า 36, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ฉะนั้น การที่พระภิกษุสงฆ์จะถือปฏิบัติกันเองเพื่อไม่ให้เกิดเป็นข้อบังคับและข้อปฏิบัติเหล่านี้เน้นไปที่ฝึกจิตใจมากกว่าทรมานร่างกายนั่นเอง

วิเคราะห์จุดด้อยกับคุณค่าจริยะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่าจริยะ คือความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต ในที่นี้ต้องการหมายถึงคุณค่าที่ก่อให้เกิดสัมพันธภาพระหว่างพระภิกษุในฐานะปัจเจกบุคคลกับคุณค่าทางสังคม หากภิกษุถือจุดด้อยแล้วจะเกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม จะได้พิจารณาตามประเด็นดังนี้

1. คุณค่าเชิงปัจเจกบุคคล เป็นการระบุถึงคุณค่าที่เป็นข้อปฏิบัติของพระภิกษุแต่ละรูปที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา อาจมาด้วยอุดมการณ์ที่ว่า

“ในท่ามกลางสหาย ย่อมมีการปรึกษากัน ในเรื่องที่อยู่ เรื่องการดำรงตน เรื่องการไป เรื่องการเที่ยวจาริก บุคคลเมื่อพึงเห็นการบวชที่ให้ความเสรีที่พวกคนพาลไม่มุ่งหวัง จึงประพฤติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด และในท่ามกลางสหาย ย่อมมีการเล่น มีความยินดี และในบุตรก็ย่อมมีความรักอันไพบุลย์ บุคคลเมื่อรังเกียจความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก จึงประพฤติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 40-41 หน้า 508-509, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่า การที่พระภิกษุถือสันโดษ ปฏิบัติเคร่งครัดตามหลักจุดด้อยนั้น จะพบว่า การถืออย่างอกุศลภูมิจึงแทบจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับภิกษุอื่นและสังคมเลย แต่จะมีบ้างที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน เช่น การถือปณทปาติกังคจุดด้อย การถือสพทานจาริกังคจุดด้อย การถือปัตตปณทิกังคจุดด้อย การถือขลุปัจจัยภตติกังคจุดด้อย คือเกี่ยวกับเรื่องอาหารและการบิณฑบาต ซึ่งปรากฏว่าข้อปฏิบัติเหล่านี้บางครั้งทำให้เกิดความลำบากแก่ชาวบ้าน

คุณค่าเชิงปัจเจกนี้ เสมือนว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสอันเป็นเหตุผลเฉพาะบุคคล ซึ่งในวิสุทธิมรรคเอง ได้กล่าวถึงคุณค่าหรืออานิสงส์ของการปฏิบัติจุดด้อยทั้ง 13 ประการ โดยแสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัตินั้นพึงประสบผลด้วยตัวเอง ดังนี้

1) คุณค่าของการถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส (พญามารและเสนามาร) ความติดข้องยินดีพอใจ เพื่อเป็นการเดินตามรอยพระผู้มีพระภาคผู้สละซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างและเพื่อทำตามคำที่ให้ไว้ในตอนบวชกับพระอุปัชฌาย์ (พระพุทโธสเถระ, 2560)

2) คุณค่าของการถือผ้า ๓ ผืนเป็นวัตร เป็นไปเพื่อละความติดข้องต้องการในผ้า เพื่อความสะดวกในการไปในที่ต่าง ๆ (พระพุทโธสเถระ, 2560)

3) คุณค่าของการถือบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นไปเพื่อละความติดข้องต้องการในอาหารสามารถไปได้ทั่วทุกทิศไม่มีการขัดข้องในเรื่องอาหาร เพื่อกำจัดความเกียจคร้าน เพื่อความบริสุทธิ์ในการเลี้ยงชีพ (พระพุทโธสเถระ, 2560)

4) คุณค่าของการถือบิณฑบาตไปตามลำดับเรือนเป็นวัตร เป็นไปเพื่อความเป็นผู้ใหม่ในตระกูล เพื่อความไม่หวงแหนในตระกูล เพื่ออนุเคราะห์กับบุคคลอย่างเสมอภาค เพื่อความไม่มีโทษ ในการเข้าสู่ตระกูลเพราะมีการสำรวมกิริยาอาการ (พระพุทโธสเถระ, 2560)

5) คุณค่าของการถือฉันอาสนะเดียวเป็นวัตร เป็นไปเพื่อความไม่มีโรคเบียดเบียนเพื่อที่จะสามารถศึกษาและปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ (พระพุทโธสเถระ, 2560)

6) คุณค่าของการถือใช้บาตรเป็นภาชนะเดียวเป็นวัตร เป็นไปเพื่อมีวัตรปฏิบัติที่งดงามในอาการสำรวม (พระพุทโธสเถระ, 2560)

7) คุณค่าของการถือไม่รับอาหารที่ตามส่งภายหลังเป็นวัตร เป็นไปเพื่อความไม่ลำบากในการแสวงหาอาหาร เพื่อความไม่สะสม เพื่อความเบาสบายไม่แน่นทึง (พระพุทโธสเถระ, 2560)

8) คุณค่าของการถืออยู่ป่าเป็นวัตร เป็นไปเพื่อความสงบไม่คลุกคลี เพื่อเป็นไปตามพุทธประสงค์ของพระผู้มีพระภาค (พระพุทโธสเถระ, 2560)

9) คุณค่าของการถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร เป็นไปเพื่อละความหวงแหนในที่อยู่ เพื่อความมีวัตรปฏิบัติที่ดี เพื่อบรรเทาความสำคัญในสิ่งต่าง ๆ ว่าเที่ยงแท้มั่นคง (พระพุทโธสเถระ, 2560)

10) คุณค่าของการถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร เป็นไปเพื่อกำจัดความง่วง เพื่อเป็นปัจจัยในการยินดีสำหรับภavana (พระพุทโธสเถระ, 2560)

11) คุณค่าของการถืออยู่ในป่าช้าเป็นวัตร ทำให้มีสติถึงความไม่จีรังของสังขาร ทำให้เกิดความไม่ประมาทในชีวิต เพื่อบรรเทาความกำหนัดยินดี เพื่อความไม่มัวเมาในสิ่งต่าง ๆ ยินดีเฉพาะแต่พระนิพพาน (พระพุทโธสเถระ, 2560)

12) คุณค่าของการถืออยู่ในเสนาสนะตามที่ได้จัดไว้ให้เป็นวัตร เป็นไปเพื่อความยินดีในสิ่งที่ได้รับ เพื่อความไม่หวั่นไหวโลเลในสิ่งที่ดีหรือเลว เพื่อเป็นการสงเคราะห์กับบุคคลอื่นโดยไม่นำความเดือดร้อนมาให้ (พระพุทโธสเถระ, 2560)

13) คุณค่าของการถือนั่งเป็นวัตร เป็นไปเพื่อเป็นการอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างความเพียรให้เกิดขึ้น (พระพุทโธสเถระ, 2560)

จะเห็นได้ว่าคัมภีร์วิสุทธิมรรคนั้น ได้ให้ภาพรวมของคุณค่าที่บุคคลผู้ฝึกปฏิบัติตนตามหลักแห่งอริยสัจจะจะได้รับผลอันเป็นส่วนแห่งปัจเจก คือการขัดเกลากิเลสอันมีอยู่ในจิตใจ เพื่อเกิดความสงบทางจิต เพื่อไม่สะสมเพิ่มพูนกิเลสอื่น ๆ อีก เพื่อให้เป็นผู้มีความเพียรสม่ำเสมอ เพื่อให้เป็นผู้ใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย จะเป็นผลดีต่อการประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตเป็นบรรพชิต ผู้ออกบวช และได้บรรลุธรรมขั้นสูง เมื่อสรุปให้เห็นถึงคุณค่าที่จะได้รับนั้นมียุ่ด้วยกัน 5 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. ความมักน้อย การจะประพฤติปฏิบัติได้นั้นต้องอาศัยความพอใจเป็นอันดับแรก พอใจในการถืออริยสัจแบบนี้ เป็นต้นว่า การถือผ้าบังสุกุลเป็นปกติ จีวรที่แสวงหามา โดยเป็นของหาง่าย เป็นของที่บุคคลไม่ต้องการแล้ว เมื่อแสวงหามาได้ก็ทำการตัด เย็บ ย้อม ทำเป็นจีวร และมีความพอใจในจีวรผืนนี้ว่าเป็นเพียงเครื่องอาศัยในการปกปิดร่างกาย ป้องกันความละอายที่จะเกิดขึ้น ไม่เกิดความรังเกียจว่าผ้าจีวรเป็นผ้าเนื้อไม่ดี มีตำหนิ

2. ความสันโดษ หรือความยินดีในสิ่งที่ตนได้ เป็นความยินดีในเครื่องเลี้ยงชีวิตที่แสวงหามาได้ เป็นต้นว่า การถือบิณฑบาตเป็นปกติ อาหารที่ได้มาจะชอบก็ตาม หรือไม่ชอบก็ตาม เมื่อสมารถานถืออริยสัจข้อนี้ย่อมต้องยินดีในอาหารนั้น ไม่คิดแสวงหาอาหารอื่นที่นอกเหนือจากการบิณฑบาต

3. ความขัดเกลา เป็นการดำรงชีพอยู่ขัดเกลากิเลสในจิต สละความติดข้องในสิ่งต่าง ๆ ที่น่าพอใจ

4. ความสงัด ซึ่งเกิดจึ่งจากการปลีกตัวออกถืออริยสัจ ย่อมเกิดความสงบขึ้นได้ง่าย เพราะเหตุว่า ไม่มีสิ่งแวดล้อมที่รบกวน เจ็บ สงบ ทั้งทางกาย และทางใจ ไม่คลุกคลีด้วยหมุ่นคะ

5. ความมีญาณปัญญา การถืออริยสัจเป็นเรื่องของปัญญาที่เห็นโทษของความติดข้อง ถือว่าเป็นการเจริญซึ่งคุณความดี ไม่ดำเนินชีวิตในทางสุดโต่ง 2 ทาง คือ ทางมัวเมาในรูป

เสียง กลิ่น รส สัมผัส และทางทรมานตนอย่างยิ่งยวด แต่ดำเนินชีวิตในทางสายกลาง

หลักทั้ง 5 ประการนี้เป็นเครื่องมือทำให้ผู้ปฏิบัติตรงคัมภีร์ สามารถที่จะฝึกปฏิบัติได้อย่างเต็มที่เต็มกำลัง เป็นการเจริญขึ้นของสติปัญญา มีความรู้ตัวทั่วพร้อมมีเป้าหมายเพื่อพระนิพพาน ซึ่งนั่นเป็นคุณค่าที่บุคคลพึงได้รับในลักษณะเป็นปัจเจกบุคคล อันเป็นเรื่องเฉพาะตัวที่พึงได้รับอย่างเห็นผลปรากฏที่ชัดเจน

พระอุปติสเถระ (พระอุปติสเถระ, 2548) แสดงอานิสงส์ของการปฏิบัติตรงคัมภีร์ 13 ประเภทว่า การปฏิบัติตรงคัมภีร์เป็นไปเพื่อความมกน้อย, เพื่อพ้นจากความลึงเลสงสัย, เพื่อกำจัดตัณหา, เพื่อปรารถนาความเพียร, เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยเพียงเล็กน้อย และไม่รับปัจจัยที่เขาเจาะจง, เพื่อความสงัด, เพื่อละความยึดมั่นถือมั่น และเพื่อรักษาศีล อานิสงส์เหล่านี้จะเป็นปัจจัยแก่การได้สมาธิ และข้อปฏิบัติเหล่านี้จัด เป็นประเพณีแบบแผนของพระอริยะทั้งหลาย

2. **คุณค่าเชิงสังคม** เป็นการระบุถึงคุณค่าที่เป็นข้อปฏิบัติของพระภิกษุต่อสังคมตามอุดมการณ์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 32 หน้า 40, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การที่พระภิกษุถือตรงคัมภีร์เคร่งครัดจะเป็นการทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคมหรือไม่ ในประเด็นดังกล่าวนี้จะพบว่า การปฏิบัติตรงคัมภีร์จริงแล้วเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขของนักบวชที่มีวิถีชีวิตแยกจากสังคม แต่ขณะเดียวกันการปฏิบัติดังกล่าวนั้นไม่ใช่ข้อบังคับสำหรับทุกคน เนื่องจากว่า เมื่อโยคีบุคคลใดเสพรุดงค์ ก็มีภูมีย่อมเจริญ อันโยคีบุคคลนั้นพึงเสพรุดงค์เกิดเมื่อโยคีบุคคลใดเสพรุดงค์ ก็มีภูมีย่อมเสื่อม อันโยคีบุคคลนั้นไม่พึงเสพรุดงค์ ก็แต่ว่าเมื่อโยคีบุคคลใดจะเสพรุดงค์ก็ตามไม่เสพก็ตาม ก็มีภูมีย่อมเจริญอย่างเดียวไม่เสื่อมเลย โยคีบุคคลนั้นหวังที่จะอนุเคราะห์ชุมชนภายหลังพึงเสพรุดงค์เกิด เมื่อโยคีบุคคลเสพรุดงค์นั้นไม่เสพ

กัมมัญฐานไม่เจริญขึ้น ก็ควรเจริญอุตงค์ให้สำเร็จเพื่อเป็นवासนาต่อไป (พระพุทธโฆสเถระ, 2560)

ประเด็นเชิงสังคมนี้ หากเรามองถึงข้อความที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศเป็นพันธกิจของพระสาวกและพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ทำให้มองเห็นได้ชัดว่า การปฏิบัติธรรมคัมภีร์นั้น แม้จะมีลักษณะเป็นการฝึกปฏิบัติเฉพาะบุคคล แต่นั่นเป็นเพียงเบื้องต้นของหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับการศึกษาเล่าเรียนปัจจุบัน เมื่อบุคคลผู้ต้องการเป็นครู ต้องศึกษาเล่าเรียนตามเกณฑ์ของมหาวิทยาลัย เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก็มีสิทธิ์ที่จะสอบบรรจุและสอนผู้อื่นได้ เรียกว่า เบื้องต้นต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองให้ได้ก่อน แล้วจึงให้คอยทำตนให้ผู้อื่นมาอาศัยได้ เฉกเช่นเดียวกัน หลักการปฏิบัติธรรมคัมภีร์นี้ เป็นวิธีการสร้างเกาะคือที่พึ่งให้แก่ตนเองเพื่อให้มีภูมิรู้ ภูมิธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนา ก่อนแล้วจึงค่อยแผ่ประโยชน์นั้นแก่ผู้อื่นและสังคม โดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว ได้กล่าวถึงคุณค่าที่สังคมพึงได้รับตามพุทธโอวาทที่ว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์

ความสุขในพระพุทธศาสนาหากจะจัดเป็นประเภทหลัก ๆ มี 2 ประเภท ได้แก่

1) โลภียสุข ความสุขของชาวโลก คือ สุขที่เนื่องด้วยโลภียธรรม ซึ่งหมายถึงความสุขอันเป็นวิสัยของโลก สุขที่อิงอาศัยโลก เป็นความสุขที่เกี่ยวกับภพและภูมิ ภพในที่นี้หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ภาวะชีวิตของสัตว์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538) ภูมิหมายถึง ชั้นหรือระดับจิตใจ ระดับชีวิตของสัตว์ที่จะไปเกิด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538) ซึ่งจำแนกโดยภูมิ มี 3 ภพ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ เป็นการแสดงให้เห็นลำดับขั้นของความสุข

2) โลกุตตรสุข ความสุขเหนือโลก โลกุตตรสุข มีบ่อเกิดมาจากการที่จิตใจได้สัมผัสกับสมาธิ เป็นความสุขทางจิตใจมิได้เกิดจากการที่ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เสวยกับกามคุณทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ซึ่งเป็นความสุขที่มีทุกข์เจือปนในขณะที่จิตกำลังอยู่ในฌาน เพราะหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ชั่วคราว ลักษณะของฌานที่เหมือนกับ กามสุข คือ ยังต้องมีสิ่งมาสนองความรู้สึกและสิ่งที่มาตอบสนองมิให้อารมณ์ที่เป็น รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส แต่

เป็นธรรมารมณ ซึ่งเป็นการนึกคิดมโนภาพ หรือสภาวะอะไรบางอย่างมาเป็นอารมณ์ ดังนั้น ฌานสุขจึงยังไม่เป็นความสุขขั้นสูงสุด

บทสรุป

จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาเป็นวัตรปฏิบัติที่กวดขันเป็นพิเศษ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อกำจัดกิเลส และปิดกั้นกระแสอารมณ์ ช่วยให้หมกน้อย สันโดษ และเพื่อเป็นอุบายในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ไม่ต่างพร้อย เป็นพื้นฐานที่จะรองรับการเจริญสมาธิและปัญญา เมื่อกล่าวถึงคุณค่าเชิงจริยะแล้ว วัตรแม้จะมีรูปแบบและวิธีการการฝึกปฏิบัติที่เป็นไปในเชิงปัจเจก ซึ่งมีภาพที่ปรากฏชัดคือการฝึกเพราเซขัดเกลาดนเองให้บรรลุเป้าหมายตามหลักการทางพระพุทธศาสนา แต่อีกประการสำคัญคือคุณค่าที่บุคคลอื่นและสังคมพึงได้รับผลจากการฝึกปฏิบัตินั้น เบื้องต้นเห็นได้จากข้อวัตรต่าง ๆ เหล่านั้น ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น และประการสำคัญคือเป้าหมายตามพันธกิจของพระพุทธศาสนาที่มุ่งผลิตสาวกเพื่อเป็นที่พึ่งของเทวดาและมนุษย์ให้ได้รับประโยชน์และความสุขทั้ง 2 ประการ คือ สุขในโลกนี้และสุขในโลกหน้านั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- จรัญ มะลูลีม. (2559). *อินเดียศึกษา: การเมืองการปกครอง การต่างประเทศ ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2560). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส.
- พระอุปัชฌาย์ (2548). *วิมุตติมรรค*. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมจิตโต) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สวามี สัตยานันทปuri. (ม.ป.ป.). *ปรัชญาฝ่ายโยคะ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา,

Max Weber. (2007). *The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism*. Translated and edited by Han H. Gerth and Don Martindale. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.

